

**МЕТОДИКА И ПРОБЛЕМИ НА ОБУЧЕНИЕТО ПО ДИСЦИПЛИНАТА
АГРАРЕН ТУРИЗЪМ В АГРАРНИЯ УНИВЕРСИТЕТ – ПЛОВДИВ
METHODS AND PROBLEMS OF TEACHING *AGRICULTURAL TOURISM* AT
THE AGRICULTURAL UNIVERSITY – PLOVDIV**

**Иван Килимперов
Ivan Kilimperov**

E-mail: kilimperov@abv.bg

Abstract

The Agricultural University – Plovdiv was the first university in Bulgaria that started training students in Agricultural Tourism. Based on the experience gained, mistakes made and continuous updating of curricula and methods of teaching, it has become possible to do such a research.

In this connection the main purpose of this presentation is to bring out the teaching methods in one of the basic disciplines in the specialty – *Agricultural Tourism* and on the basis of the questionnaire survey conducted among several different courses of students, to bring out the main issues concerning the methods of teaching and to provide possible solutions.

At the present stage an important condition for a quality training is the active participation of students in the processes performed. This is a way for stimulating their creativity and outside-the-box thinking. They also should be active participants in the processes of updating the curricular plans and programs.

An important element of the training is the student's evaluation of teaching methods and teacher's attitude. It should be considered as a corrective action to it and one of the elements of attesting.

Key words: agricultural tourism, methods of teaching, questionnaire survey, problems.

**1. Кратка история на дисциплината и специалността *Аграрен туризъм*.
Въведение в проблемите**

Дисциплината „Аграрен туризъм“ е една от фундаменталните дисциплини за специалност „Аграрен туризъм“. Дисциплината е предназначена както за студенти в редовно обучение, така и за задочници. Преподава се във втория семестър на трети курс.

Първоначално водещата катедра е „Обществени науки и туризъм“, която през 2006 г. беше преименувана в катедра „Туризъм“ с цел обслужването на специалност „Аграрен туризъм“ и включените в нея

специални и специализиращи дисциплини, част от които е и „Аграрен туризъм“.

Основоположник на съвременния вариант на дисциплината в Аграрния университет – Пловдив е покойният проф. дин Владимир Станков. Като негов ученик и „наследник“ авторът на настоящата статия възприема идеите на проф. Станков за непрекъснато усъвършенстване на дисциплината и методиката на преподаване чрез активното участие на студентите. В тази връзка е и проведеното анкетно проучване сред студенти от трети курс, редовно обучение, преминали обучението си по дисциплината. Акцентът е именно върху студентите редовно обучение в ОКС „Бакалавър“, защото при тях хорариумът е най-голям. Това предоставя и различни възможности за адаптиране на нови методики на преподаването и по-активното участие на студентите чрез разрешаването на различни казуси, практически задания и семинари.

2. Методика на преподаването

Както е споменато по-горе, основоположник на дисциплината в нейния съвременен вариант е проф. дин В. Станков. Професорът извеждаше както лекционните занятия, така и семинарните упражнения. Въведената от него методика на преподаване включваше и активното участие на студентите в процеса на обучение, а не пасивното им присъствие като зрители.

В края на всяка лекция на студентите се поставяха няколко въпроса за разискване, които се дискутираха в началото на следващото занятие. Студентите, присъстващи редовно на лекции и вземащи активно участие в дискусиите, имаха възможност да разработят курсови проекти в областта на селския и аграрния туризъм. Представената от тях разработка след минимална оценка добър (4) ги освобождаваше от половината теми, включени в изпитната програма. Разработките, в които ясно личеше личното участие на студентите и се отличаваха със своята оригиналност, служеха и директно за оформяне на крайната оценка.

По време на семинарните упражнения се коментираха въпроси от лекционния материал, също по предварително зададени казуси. Беше предвидено и решаването на ключови задачи, свързани с финансово-икономическия анализ на предприятието при аграрния туризъм.

Редовното присъствие на упражненията, както и активното участие в разискването на поставените въпроси и решаваните задачи освобождаваше студентите от решаването на задача по време на изпита. Тези, които трябваше да решават задача на изпита – при неуспех не биваха допускани до теоретичен изпит, който се състоеше от две части – писмено и устно изпитване.

С цел оптимизиране на учебния процес бе създаден и отпечатан учебникът „Аграрен туризъм“ с автори проф. дин В. Станков и д-р Гергана Станкова-Данева (*Stankov, Stankova-Daneva, 2008*). Освен теоретичната част учебникът обхваща и решаваните по време на упражненията задачи.

Впоследствие, след смъртта на проф. Станков, в по-голямата си част методиката на преподаването бе запазена и от мен. Въведени са и някои новости и облекчения за студентите, които са следствие на проведените анкетни проучвания и установени проблеми. По-конкретно те ще бъдат описани по-долу в настоящата статия.п

Изпитът отново е писмен и устен, с възможности за освобождаване от част от темите в изпитната програма и от практически изпит (решаване на задача). Има конкретни промени в оформянето на крайната оценка, активността на студентите, онагледяването на учебния процес и др.

Запазено е основното – **индивидуалният подход към всеки студент и активното участие на студентите в процеса на обучението им.**

3. Представяне на проведеното проучване. Анализ на резултатите и проблеми в методиката на преподаване и съдържанието на дисциплината *Аграрен туризъм*. Възможни решения

Както бе споменато и по-горе, анкетното проучване е проведено със студентите в редовно обучение в ОКС „Бакалавър”. Основните мотиви за това са няколко:

- хорариумът е най-голям, което позволява известна свобода и гъвкавост в методиката на преподаване и въвеждане на нови практики в тази насока;

- именно поради по-големия хорариум и продължителност на семестъра от 15 седмици има възможности за по-активното включване на студентите в процеса на обучението;

- практика е утвърдената методика при студентите в редовно обучение да се прилага при студентите в задочно обучение, съобразена с по-малката продължителност на очните занятия;

- с цел оптимизиране на учебния план дисциплината „Аграрен туризъм” беше изтеглена като задължителна в магистърските курсове;

- по-честият и продължителен контакт със студентите в редовно обучение (4 години, по 30 седмици годишно) е предпоставка за формиране на по-близки, дори приятелски отношения със студентите;

- продължителността на обучението и индивидуалният подход към студентите е предпоставка за поставянето на обективни оценки при попълването на анкетните карти от студентите;

- продължителността на обучението и контактите между студентите от различните курсове създава възможности за добри предложения от студентите по отношение на методиката на преподаване и съдържанието не само на дисциплината „Аграрен туризъм”, а и на учебните програми на всички останали дисциплини, както и на учебния план на специалността.

Самото проучване обхваща учебните 2010/2011, 2011/2012 и 2012/2013 г. Целта е чрез въпросите в анкетната карта да се осигури информацията относно трудностите, които срещат студентите по време на обучението си по дисциплината „Аграрен туризъм”. Също така се акцентира

върху интереса и полезността на дисциплината като цяло, както и на отделните теми, оценка на преподавателя като цяло, оценка на отношението към студентите и оценка на работата със студентите по време на упражненията. Отделено е и внимание на потребностите на студентите – какво биха желали още да се включи в обучението по дисциплината – и като методика на преподаването, и в съдържателен план.

Самото изследване обхваща 103–ма студенти, съответно 2010/2011 г. са 39, 2011/2012 г. – 29, и през 2012/2013 са 35. По отношение на съдържанието на учебната програма се получиха резултатите, показани в таблица 1. Мнението за съдържанието на учебния план на дисциплината е установено чрез оценката на студентите, а именно: безинтересна, интересна и много интересна, съответно – малко полезна, полезна и много полезна.

Таблица 1

Оценка на студентите за съдържанието на учебната програма по дисциплината „Аграрен туризъм”, в %

Показател Уч. година	1	2	3	4	5	6	Общо
2010/2011	12,82	41,03	46,15	12,82	38,46	48,72	100,00
2011/2012	17,24	27,59	55,17	17,24	20,69	62,07	100,00
2012/2013	8,57	25,71	65,72	8,57	31,43	60,00	100,00

Забележки:

1 – безинтересна;

2 – интересна;

3 – много интересна;

3 – малко полезна;

4 – полезна;

5 – много полезна.

От таблицата се вижда, че преобладават положителните оценки – дисциплината е определяна предимно като интересна, много интересна, полезна и много полезна. Дори е налице тенденция към повишаване на тежестта на показателите „много интересна” и „много полезна”. Първият е със стойности през годините 46,15%, 55,17 и 65,72%. При показателя „много полезна” през третата година от изследвания период се наблюдава известен спад. Стойностите по години са, както следва: 48,72% през учебната 2010/2011 г., 62,07% през следващата и 60,00% през последната година.

През 2011/2012 г. при различните показатели се наблюдават известни колебания от очертаващата се тенденция към нарастване на тежестта на положителните оценки и намаляване на тежестта на отрицателните. Донякъде тези колебания може да се обяснят и с по-малкия брой на анкетираните студенти, който кореспондира и с по-малкия брой на студентите в курса. При това положение малко колебание в абсолютните стойности (броя на студентите дали съответната оценка) може да предизвика по-големи

отклонения при изчисляване на дела на съответната оценка. В конкретния случай например през 2011/2012 г. 16 студенти оценяват дисциплината „Аграрен туризъм“ като полезна, а през следващата са съответно 11. Въпреки това като относителен дял този през 2012/2013 е по-висок от този през 2011/2012 учебна година.

В крайна сметка възприетата от проф. Станков и продължена от автора методика на обучението и съдържание на учебната програма се възприемат добре от студентите и се оценяват положително. Разбира се, има какво още да се усъвършенства. В тази връзка е проучено и мнението на студентите, като се търсят отговори на въпросите кои за тях са най-интересните теми и кои са най-полезните. Освен това се засяга и въпросът с потребностите на студентите – какво още биха желали да изучават и да се промени или допълни в обучението им по дисциплината „Аграрен туризъм“.

Чрез отговорите на тези въпроси може да се търсят и възможности за актуализиране на учебната програма и адаптиране на методиката на преподаване към потребностите на студентите. Целта е да се изгради актуална и съвременна концепция на преподаване и ангажиране на студентите, която да отговаря най-напред на законовите изисквания, да е съобразена с нуждите и възможностите на студентите и също така да отговаря на изискванията на бизнеса. **Следователно тук се фиксира и първият основен проблем – креативността.**

В отговор на този проблем идва и информацията от анкетното проучване. Без да се изпада в детайлност – като най-интересни от всички анкетираните студенти се визират темите, свързани със селскотуристическия продукт. Отново според студентите най-полезни са: въвеждащата тема по отношение на същността и особеностите на селския туризъм и аграрният туризъм като част от тази проблематика, темите, свързани със селскотуристическия продукт, и икономическият анализ на селскотуристическото предприятие и свързаните с тази тематика задачи по време на упражненията.

Именно в тази насока са и конкретните промени. На студентите се възлага да разработят казус по някоя от избраните теми, като визират определен проблем и предложат възможни решения. По този начин в извънаудиторната заетост те работят по тематика, която им е интересна и полезна (според тях). Това, от една страна, гарантира качеството на студентските разработки, а, от друга – **стимулира тяхната креативност.**

На базата на проведеното проучване се визираха и някои *други проблеми*. По-съществени сред тях са:

- 1) липсата на достатъчно практическа насоченост на обучението;
- 2) затруднения при решаването на задачите по време на упражненията, като немалка част се дължат на липсата на учебно-методическо ръководство;
- 3) необходимост от по-добро онагледяване на учебния процес;
- 4) по-задълбочени контакти с бизнеса;
- 5) неактуална система за оценяване и др.

В отговор на посочените проблеми бяха предприети и конкретни мерки. По отношение на практическата насоченост предприетите мерки засягат и проблема с креативността. В тази връзка от учебната 2012/2013 г. беше въведена нова извънаудиторна активност – курсът се разделя на групи от по 3-ма или 4-ма студенти и всяка група си има ръководител. На всяка група се възлага различна тема, която следва да се развие в определен обем. Всички теми имат конкретни задачи за изпълнение, които изискват контакти с други организации, проучвания на терен, литературни прегледи и анализи. След като съответната тема е разработена и предадена – тя следва да бъде представена от студентите (чрез кратка презентация) и съответно защитена от тях. Ролята на ръководителя на всяка група е да разпределя конкретните задачи между членовете на екипа.

По този начин, освен че се стимулира креативността на студентите, се задълбочават придобитите знания, придобива се определен практически опит, установяват се нови контакти с хора и организации, директно или индиректно, свързани със селския и аграрния туризъм. Освен това тези разработки са и с практическа насоченост.

Във връзка с практическата насоченост на обучението – след консултации с екипа на катедра „Туризъм“ – от учебната 2013/2014 в учебния план на специалност „Аграрен туризъм“ е заложена (и беше успешно проведена) задължителна учебна практика по дисциплината „Аграрен туризъм“ с продължителност от 30 учебни часа.

В отговор на затрудненията с решаването на задачите по време на упражненията в края на 2011 г. беше отпечатано и учебно-методическо ръководство за упражненията по дисциплината „Аграрен туризъм“. В него са събрани и актуализирани съществуващите и са включени някои нови задачи и методиката за тяхното решаване. Освен това някои от курсовите задачи са именно на тема финансово-икономически анализи на определен туристически обект, предлагащ селскотуристически услуги. В помощ за разрешаването на този проблем е и индивидуалният подход към всеки студент.

В отговор и на останалите потребности на студентите по време на обучението им по дисциплината „Аграрен туризъм“ е заложено въвеждането на аудио-визуално онагледяване на учебния процес, което ще бъде напълно възможно след предвидения ремонт на аудиторията, където се провеждат занятията.

От учебната 2011/2012 г. по време на лекционните занятия редовно семинари изнасят г-жа Смиляна Запрянова – координатор към Съюза на инвалидите, представители на фирма „Улпия“ – специализирала в предлагането на агротурове. От учебната 2014/2014 г. – и представители на фирмите „Филиполистор“ и „Орфей клуб уелнес АД“, на Пловдивска земеделска камара и др. Сключиха се и няколко договора за провеждане на преддипломни стажове на студентите.

Актуализира се и съдържанието на учебната програма, като се включиха нови теми, свързани с актуални проблеми като устойчивото

развитие, дизайна на селския туристически продукт, предлагането на съвременни услуги на село, подготовка и предлагане на туристически услуги за „социалните туристи“ (хората в неравностойно положение и със специфични потребности) и др.

Предвид нововъведенията и повишаването на активността на студентите в учебния процес се наложи и актуализиране на методиката на преподаване и системата на оценяване на студентите. Част от лекциите преминават под формата на семинари, като се разискват конкретни проблеми по поставените на съответните групи задачи. Упражненията изцяло се провеждат като семинари. Разисква се методиката на задачите, които следва да бъдат решавани, актуалността и необходимостта от тези задачи. При добро представяне на студентите се дава възможност за облекчаване на изпита.

С цел повишаване на активността и задълженията на студентите по време на обучението задължителното решаване на задача от упражненията остава само за тези, които са отсъствали по време на упражненията. Освен това се възприе и точкова система на оценяване, която обхваща всички задължения на студентите.

База за крайната оценка е теоретичният изпит, който може да донесе до 60 точки, при максимален брой 100. Останалите 40 точки се набавят, както следва: 20 точки от активното участие на студентите по време на упражненията и лекциите и 20 точки от представената и защитена курсова работа (оценката на курсовата работа е обща за съответната група, като всеки един от групата получава съответния брой точки, отговарящ на поставената на курсовата работа оценка).

Предприети са и други мерки. След обсъждания с катедрения колектив се взе решение за промяна в учебния план на специалността „Аграрен туризъм“ и през учебната 2014/2015 г. студентите ще имат възможността да изучават дисциплината „Проектиране и изграждане на обекти за селски туризъм“ като избираща. Според мен това е и естественото продължение на дисциплината „Аграрен туризъм“, като основната цел е да постави „шапка“ на получените знания – практически умения за изготвянето и реализирането на проект за развитие на селскотуристическа дейност. За целта са проведени консултации и са установени необходимите контакти със съответните институции и хора от бизнеса.

Като бъдеща стъпка се предвижда и възможност за оценяване на студентите в реална работна среда – по подобие на проекта „Студентски практики“ на МОН.

4. Оценка на методиката и качествата на преподавателя

Важно условие за развитие на дисциплината „Аграрен туризъм“ и активното и сериозно участие на студентите в процеса на обучение е личностният фактор. Ето защо част от въпросите в анкетната карта са насочени и към оценка на преподавателя. По този начин се утвърждава

оценката на студентите към методиката на преподаването, както и към съдържанието на учебната програма. Това е и форма на атестация на преподавателя – въпреки че оценката на студентите е силно повлияна от действието на субективния фактор, все пак тя може да се приеме като обективна.

В същото време оценката на студентите е важен фактор при самооценката на преподавателя и ключов момент за развитие на личните и професионалните качества на преподавателите.

В конкретния случай акцентът е върху оценката на отношението към студентите, работата със студентите по време на упражненията и общата оценка на студентите към преподавателя. Резултатите са обобщени в следващите няколко таблици.

Относно оценката на отношението към студентите – след обработката на резултатите се получи обща оценка от изследвания период **много добър (5,40)**. Освен това от таблица 2 личи и тенденция към намаляване на оценката „добър (4)” и нарастване на дела на оценките „много добър” и „отличен”.

Таблица 2

Отговори на въпроса „Как оценявате отношението ми към студентите?”, в %

Оценка Уч. година	Слаб (2)	Среден (3)	Добър (4)	Мн.добър (5)	Отличен (6)
2010/2011	0,00	0,00	10,26	41,03	48,71
2011/2012	0,00	0,00	10,34	41,38	48,28
2012/2013	0,00	0,00	8,57	40,00	51,43

Получената висока оценка на показателя „отношение към студентите” е доказателство за персоналния подход към нуждите и интересите на всеки студент, което е практика в катедра „Туризм” като цяло. Разбира се, има още елементи в отношенията със студентите, които следва да бъдат подобрявани, тъй като оценката не е отлична.

Следващият оценяван показател е „работа със студентите по време на упражненията”. Той също е важен за цялостната оценка на методиката на преподаване по дисциплината „Аграрен туризм”. Както е посочено по-горе, по време на упражненията се решават задачи, свързани с финансово-икономическия анализ на селскотуристическото предприятие. Освен това се дискутират и различни други проблеми. Отделя се време и за консултации и текущ контрол по отношение на възложените курсови работи на отделните сформирани групи в курса. Това изисква също много индивидуална работа със студентите. Резултатите от оценката са показани в таблица 3.

Отново е налице нарастване на „високите” оценки, като получената **средна оценка** на работата със студентите е **„отличен (5,50)”**. Според автора това отново се дължи на индивидуалния подход, осигуряването на необходимите за обезпечаване на учебния процес материали – ръководство за упражненията и др., както и на разнообразяване на упражненията с

провеждането на семинари на различни теми и стимулирането на креативността на студентите по описаните по-горе начини.

Таблица 3

Отговори на въпроса „Как оценявате работата ми със студентите по време на упражненията?“, в %

Оценка Уч. година	Слаб (2)	Среден (3)	Добър (4)	Мн.добър (5)	Отличен (6)
2010/2011	0,00	2,56	5,13	43,60	48,71
2011/2012	0,00	0,00	3,46	48,27	48,27
2012/2013	0,00	0,00	2,58	37,14	60,01

В тази връзка първоначалните притеснения по отношение на промените в методиката на извеждането на упражненията и промяната в системата за оценяване на студентите се оказаха излишни. Дори напротив – всичко това допада на студентите.

Последният и един от най-важните показатели, оценявани от студентите, е общата оценка на преподавателя. Резултатите са онагледени в таблица 4.

Таблица 4

Отговори на въпроса „Как бихте ме оценили като преподавател?“, в %

Оценка Уч. година	Слаб (2)	Среден (3)	Добър (4)	Мн.добър (5)	Отличен (6)
2010/2011	5,13	5,13	10,26	43,59	35,89
2011/2012	3,45	3,45	13,79	41,38	37,93
2012/2013	0,00	2,85	8,57	37,14	51,44

Ако трябва да се анализират получените резултати, считам че има няколко ключови момента. Първият е поставянето на оценка „слаб (2)“. Това може да се приема като гаранция за обективността на студентите и за липсата на притеснение от тяхна страна за поставянето на ниски оценки. Факт, дължащ се според мен на индивидуалния подход и формирането на колегиални отношения със студентите.

Друго, което прави впечатление, са двете постижения през годините – първото е, че през учебната 2012/2013 г. липсва оценка слаб (2), а второто – през същата година делът на поставените отлични оценки надвишава 50% (51,44%).

След съответните изчисления *средната оценка е много добър (5,15)*. Това говори за правилната насока на предприетите промени и интереса на студентите от „въвличането“ им в учебния процес по описаните в статията начини. Разбира се, оценката не е отлична, което означава, че поетият път на развитие следва непрекъснато да се обновява и поддържа.

ИЗВОДИ

От представената информация може да се направят следните изводи:

1. Налице са няколко основни недостатъка в методиката на обучение и в съдържанието на учебната програма по дисциплината „Аграрен туризъм”, а именно:

- необходимост от по-активно стимулиране на креативността на студентите;
- недостатъчна практическа насоченост на обучението;
- липса на учебни материали, което затруднява нормалната работа, особено по време на упражнения;
- по-добро онагледяване на учебния процес;
- по-задълбочени контакти с бизнеса;
- по-активно участие на студентите в учебния процес;
- актуализиране на системата за оценяване и др.

2. В отговор на посочените проблеми са предприети съответни действия, като част от проблемите са преодоленни. Мерките се свеждат до:

- промяна на методиката на извеждане на упражненията и лекциите с цел по-активно участие на студентите в учебния процес;
- възлагане на разнообразни задачи за изпълнение от студентите по време на извънаудиторната заетост, целящи стимулиране на тяхната креативност;
- възлагане на казуси за разрешаване с конкретна практическа насоченост;
- издаване на учебно ръководство за упражнения;
- промяна в съдържанието на учебната програма по „Аграрен туризъм” с включването на нови актуални теми и проблеми за разискване;
- промени в учебния план на специалността и залагане на учебна практика по дисциплината „Аграрен туризъм” и нова избираема дисциплина „Проектиране и изграждане на обекти за селски туризъм”;
- предвиден е ремонт на учебните зали и осигуряване на необходимите технически средства за онагледяване на учебния процес;
- включване като лектори на хора от бизнеса и различни организации, свързани директно и индиректно със селския и аграрния туризъм;
- сключиха се редица договори за провеждане на учебни практики и преддипломни стажове;
- предвижда се и възможност за оценка на студентите в условията на реална работна среда и др.

LITERATURE

Stankov, Vladimir, Gergana Stankova-Daneva, 2008. Agricultural tourism. Plovdiv, academic issue of Agricultural University.

Lulcheva, Ivanka, 2011. Rural tourism in Rhodopes region. – Economics and management of agriculture, № 2, 64–71.

Рецензент: гл.ас. д-р Иванка Лулчева
E-mail: ivanka.lulcheva@yahoo.com